Avd. II

Svenska Canada-Tidningen

Part II

The Swedish Canada News

WINNIPEG MANITOBA, TORSDAGEN DEN 20 JANUARI 1927.

PROVINCIAL LIBRARY MANITOBA

De gamla nötta hjulspåren.

Vi leva, resa, arbeta, t ä n k a och dö i — gamla spår. För de flesta av oss bli spåren allt djupare, ju längre vi leva. Slutligen, ungefär vid medeläldern, bli spåren så djupa, mentalt såväl som fysiskt, att våra huvuden, figurligt talat, icke visa sig ovan kanten av spåret. Vi se endast väggarna på sidan om oss, och dessa utöra hela vår värld.

Hur kan jag komma undan den stora massan, genomsnittsmänniskan," frågar den ambitiöse mannen.

* * *

Svaret är: Kom upp ur det gamla hjulspåret! Det finns endast en metod, att komma ur de gamla hjulspåren — att k l i v a u t ur d e s a m m a !

* * *

Människorna följa naturligt gamla spår, den tilltrampade vägen och komma på så sätt djupare och djupare ned i de gamla spåren. De stora mammutdjuren banade sig en väg genom vildmarken och de mindre djuren, inklusive våra veka, skrämda grottmän — föregångare, följde efter.

Att t ä n k a och vandra i de spår, som gjorts av någon före oss, alltid trampande i spåren, — är den "lättaste vägen.' Och den lättaste vägen är den som ej leder till någon speciell sucess, ej leder till något "worth while".

Vi ha spår i form av metoder för vårt tal, — därav kommer bruket av slang, — miljoner, miljoner, begagnande sig av samma ord för dussintals olika meningar, eller ett enda utrop, såsom till exempel "Fine", "Gee" eller "Tough" om man begagnar engelska språket med motsvarande befängda uttryck på svenska, för att beteckna alla möjliga situationer i livet.

* * *

Ett av de värsta av dessa spår, är vanan att t ä n k a i samma riktning som andra. Den ene följer den andre liksom får följa sina ledare.

Å kontoren kunna vi finna, att alla från direktöreh ned till springpojken, tänka i "samma spår". I högskolorna är det likadant. Affärsbreven ha alla samma form, samma snitts, så är ock förhållandet med vissa artiklar, publika tal och politiska plattformer. Överallt kunna vi finna de gamla vägarna trampade, liksom mössens stigar på ängarna eller mulvadens gångar under jorden.

Hos en god man avskyr ambitionen hos en andra klassers män fåfängan det gamla sättet att oupphörligen följa nötta spår. Ambition eller fåfänga förmår en person att fråga sig själv: "Hur kan jag komma ur de nötta spåren, som för varje år bli allt djupare? Hur kan jag undfly skaran och bli n å g o n t i n g, — leva och ihågkommas som n å g o n?" Den person, som kliver ur de gamla spåren, viker av från den nedtrampade vägen för att bana sig nya stigar, blir svaret på dessa frågor. Han klev ut och det måste alla göra, som önska koma ut ur de djupa spåren och bana nya stigar, i nya riktningar.

Du har läst om stora män och deras samhällsnyttiga arbete. De ha avvikit från de gamla spåren och gett sig ut på egen hand. Miljontals seglare ha seglat genom Gibraltar sund och längs kusten och förbi Godahoppsudden. Sedan de fått nys om denna nya led, följde de den gamla leden. Den lättaste vägen var att segla såsom andra seglat, — styra sina skepp så som de gjort det. Men Kristoffer Columbus tänkte annorlunda. Därför upptäcktes Amerika och därför leva vi här, — de flesta av oss upptrampande nya djupa spår av liknande slag som de, han lämnade bakom sig i Europa. Det är emeden han lämnade de gamla navigationsspåren o. icke fäste någon uppmärksamhet vid dem som varnanade sade: "Du kommer att falla utför branten och gå förlorad".

* * *

Vi gå något över fyrahundra år fram i tiden och komma till Thomas A. Edison, ännu vid liv och i full verksamhet. Han var en bland tusentals ynglingar, som hamrade på ett telegrafbord. Du känner väl till hans historia. De hamrade alla på lika, erhöllo samma betalning — arbetade "in a rut". Och de stannade i spåret därför att deras tankar stannade där.

Edison med sin höga panna och sina blå ögon "fick tag i konsten" och klev ut ur det djupa spåret, diket, genom att framställa för sig själv en del frågor, bland vilka var denna: Då elektriciteten går fortare än hjärnan kan förstå, varför kunna vi ej då avsända mera än ett sändebud samtidigt?" Sedan han kommit ut ur den gamla tankeriktningen och började tänka för sig själv, utförde och fullbordade han tanken. Han är E d i s o n. De andra stannade på sin gamla plats, pickade på telegrafknappen, dog vid denssamma och begravdes i samma "spår", där de alltid levat. —

* * *

Miljontals mynningsladdare voro en gång i bruk. Så kom en uppfinnare och tillverkade den nya modellens gevär. — Ännu en person, som avvikit från de gamla vägarna och skapat sig en förmögenhet.

För hundratusentals år begagnade miljontals människor nålar, som voro vässade i ena ändan med ett öga i den andra, vari tråden träddes. Tålmodigt begagnade kvinnorna dessa nålar för sin sömnad. Så kom äntligen en person, som fick en ny idé. Han satte nålsögat å samma ända som avspetsats. På så sätt behövde ej hela nålen stickas genom skinnet eller tyget. Så kom symaskinen i världen och miljontals kvinnor blevo ögonblickligen tagna ur den gamla vanan, att sy för hand.

* * *

Vad v ä r e n d a e n kan utföra tilldrager sig föga uppmärksamhet och är dåligt betalt. Vad alla kunna göra, — g ö r a a l l a. Och då alla trampa i samma spår, bli dessa djupare.

Då dylika personer nått medeläldern ha de sjunkit så djupt i spåren, att det förefaller dem vara den enda naturliga levnadsmetoden. De se de två väggarna på ömse sida om dem och de fortsätta oavbrutet. De tänka aldrig på flykt. Det faller dem aldrig in, att söka slå sig fram på egen hand, tills de komma i ett ännu djupare spår — g r a v e n.

* * *

Den enfaldige säger: "Jag skall ge upp den plats jag nu har, få något bättre, någonting som är mig mera värdigt."

Denne unge man är en av de värsta hjulspårstrampare, som finns. Han tillhör dem, som ha för vana att alltid byta om arbeten, — en av de sämsta vanor.

De stora hus och oerhörda förmögenheter du ser omkring dig ha skapats av män, som lösslitit sig från vanor och traditioner, som kraviat sig upp ur fattigdomens djup och gjort av sig själva och sina arbeten någonting ovanligt, utan att därför uppge den anställning de innehade.

* * *

Ett namn, som alltid kommer att leva så länge jorden varar, är namnet av Newton' som upptäckte och formulerade gravitationen. Han av ej upp sitt arbete, — anställd för en liten lön i regeringens tjänst — för att åstadkomma sina underbara framgångar, som gjorde honom till en matematkens genius, som kom alla andra matematiker, att framstå som barn i jämförelse med honom.

* * *

Henry Ford upphörde ej i sitt arbete för att skaffa sig livets uppehälle, då han arbetade på sin första automobil. Han fortsatte därmed, men han tillverkade sin automobil och fick den att g å. Och sedan han bevisat att han kunde göra en automobil, föll han ej i automobilfabrikanternas "spår." Han hade nya idéer. Han ansåg att den snabbaste vägen till framgång var, att tillverka en automobil, som miljontals människor kunde köpa. Och han har redan sålt över t i o m i l j o n e r a u t o m o b i l e r. Andra automobilfabrikanter hade samma tillfälle och möjligheter som Ford, — och en del hade bättre — men de föllo för den gamla vanan: "Tag betalt så mycket du kan; — var belåten med liten omsättning." Många ha lämnat fältet och deras namn äro glömda. Ford går framåt.

Vi kliva ej ur dessa figurliga "spår" med händer och fötter. Vi begagna b j ä r n a n. Vi t ä n k a oss ut ur desamma. Människor tänka sig ut ur fattigdomen, ut ur den fruktansvärt enformiga rutin, som gör livet till en tung börda, och ålderns dagar till ett slocknande av en man, som aldrig någonsin fick någon start. F ö r s t tanken, — sedan handlingen.

Önskar du att kravla dig ur de djupa hjulspåren, att bli någonting värdefullt, att skaffa dig ett namn, som andra hört talas om. Det är ju ej så stor ambition, — men bättre än ingen. Den verkliga ambitionen är, naturligtvis, en önskan att u f ö r a n å g o t n y t t i g t f ö r a n d r a vare sig världen vet någonting därom eller ej.

* * *

Men även en anspråkslös ambition är bättre än ingen. Om du då har en sådan — t ä n k! Kritisera ej din arbetsgivare — utan dig själv! Säg icke, att den anställning du har icke är dig värdig. Hav nog hjärna att inse, att d u s j ä l v ej gjort dig värdig av en bättre anställning, kanske ej ens värdig den du har.

Då en person kommer hem med en god fiskfångst, är det emedan han vet h u r u man fångar fisk. Personer, som äro framgångsfulla, lära sig att undvara saker, som andra betrakta som "nödvändighetsartiklar". Häri ligger början till framgång. Se till att du får en sparad slant å sidan, — hur l i t e t det än må vara. Ordna det, så att du kan säga till dig själv: "Om jag verkligen hade en god idé, vilken jag helt trodde på, så har jag nu arrangerat de tså, att jag utan risk för mig själv eller andra kan taga en sex månaders ledighet för ett experiment."

* * *

Men var ej för snabb att inbilla dig att du har en god idé. Misstag, till exempel, icke en hasard-impuls för en genial inspiration. Fulla utvecklingen av ett ekträd och av en idé, — tager en lång tid. Den första och verkligt betydelsefulla punkten är, att du är övertygad om, att du är på väg u r det djuptrampade spåret, och icke trampande dig ned ännu djupare.

En viss observant brukade ofta säga: "Det är icke så mycket stegets l ä n g d som är av den största betydelse, — utan i v i l k e n r i k t n i n g d e t t a g e s."

* * *

Om du går i rätt riktning, kan du ha råd till att ta korta steg. D e s k o l a f ö r a d i g t i l l m å l e t Om du kan taga långa steg framåt, desto bättre. Men sedan du en gång är på rätt grät, så behövs bara att oupphörligen fortsätta. T i l l s l u t k o m m e r d u f r a m.

G ö r s j ä l v k r i t i k t i l l e n k o n s t a n t v a n a!

Om du hade en automobil, som ej fungerade rätt, väl, — du komme att noga undersöka densamma, du komme att k r i t i s e r a maskineriet, oljningen, — och du komme åtminstone att hålla automobilen ansvarig.

D u är den automobil i vilken du måste färdas till sucess. Om du icke går i rätt riktning, eller går för sakta, s k y l l d i g s j ä l v, icke den yttre världen; — examinera och k r i t i s e r a dig själv!

Troner jag sett falla.

Prinsessan Louise av Belgien berättar om sitt äventyrliga liv och märkliga upplevelser.

DET var en gång en prinsessa, vid vilkens vagga féerna tycktes ha lagt alla goda gåvor; skönhet, rikedom, begåvning, släktskap med snart sagt alla Europas regerande furstehus och alltså utsikter till en lysande framtid. Men bland alla de kungliga personer, vilka de sista decennierna, då troner störtats som korthus och furstar, prinsar och prinsessor fått känna på vad fattigdom, smälek och lidande vill säga, har väl knappt någon lidit så mycket som denna prinsessa. Hon var född prinsessa av Belgien, var kung Leopolds äldsta dotter, Louise, och blev sedermera prinsessa Philipp av Sachsen-Koburg-Gotha. Då hon dog, var hon ensam kvinna utan hem och härd, jagad som ett vilt djur, skild från släktingar och vänner, men med en enda människa vid sin sida, greve Geza-Mattachich, den man hon själv säger vara den ende, som någonsin oegennyttigt älskat henne och som hon höll fast vid med en kärlek, som bestod alla prov. Som ett flammande: Jag anklagar, men ock som en kärlekens Höga Visa verka hennes memoarer, som nyligen utkommit på tyska. "Jag dotter,n till en verkligt stor man och konung, vars höga intelligens fört hela hans folk och land till välstånd och rikedom, har endast rönt olycka av min kungliga börd. Knappt inträdd i livet, blev jag besviken, led, under det att jag föreställt mig allt för vackert och ställt allt för höga moraliska fordringar på livet. Men nu i min levnads afton vill jag ej stå i en falsk dager." Så börjar Louise av Koburg sin bok. Den är emellertid ej blott en försvarsskrift och en uppgörelse med alla, hon anser vara skuld till hennes olycka, utan ger ock en massa skarpt belysta bilder av de troner, furstar och hov den olyckliga prinsessan lärt känna och sett störta.

En av de få troner hon talar om och som ännu stå orubbade är Belgiens, på vars översta trappsteg hon föttsOm sin fader, kung Leopold II av Belgien, vilken hon "i barnslig kärlek och vördnad" tillägnat boken, har prinsessan Louise egentligen endast gott att säga. Åtminstone i hans egenskap av konung, stats och affärsman. Prinsessan beundrar oförbehållsamt hans oerhörda intelligens, och den kraft, med vilken han fullföljde sitt livsmål: att göra Belgien större och rikare. Men detta hans arbete gav honom ej heller tid att ägna sig åt sin familj. Med drottningen, född prinsessa Marie av Österrike, vid vilken han vigdes 1855, hade han intet gemensamt. Aldrig växlades ett vänligt eller ömt ord mellan makarna. Drottningen var en djupt allvarlig natur, som gärna sysselsatte sig med litteratur och musik, som uppfostrade sina tre döttrar och sonen, vilken dog vid unga år, i yttersta enkelhet och stränghet och som ej på något vis blandade sig i politiken eller kung Leopolds affärsföretag. Hon var en ovanligt vacker kvinna, klädde sig med mycken smak och var en oförvägen ryttarinna. Hennes passion var att tygla vilda hästar och prinsessan Louise berättar, hur drottningen lät ge hästarna bröd doppat i champagne eller rödvin för att få dem än ystrare. Hon uppfyllde på ett mästerligt sätt alla de officiella plikter, som åligga en drottning och möttes med oförfalskad kärlek av sitt folk. Men kung Leopold hade ej öga för sin gemåls skönhet och behag. Han försummade henne för sina regeringsbestyr och affärer och sökte nöjen på annat håll. Efter kronprinsens död vände drottningen allt mer och mer sin håg till religiösa ting. Sonens frånfälle var givetvis en stor sorg för konungen som därefter försökte åter närma sig drottningen. Då hans gemål åter skänkte honom en dotter, prinsessan Clémentine, övergav konungen alldeles hoppet om att få en legitim tronarvinge och försummade från den stunden alltmer sin familj.

Prinsessan Louise talar med stor bitterhet om att hennes fader blott efterlämnade en bråkdel femton miljoner franc, av hela sin enorma förmögenhet till sina legitima arvingar. Han försökte redan innan sin död inskränka prinsessans apanage så mycket som möjligt och närde en fix idé att döttrarna endast ville roffa till sig den rikedom, han med outtröttlig energi samlat för sig själv och riket. De femton miljonerna uppgav han i sitt testamente som kommande från hans föräldrar och allt vad han för övrigt förtjänat ansåg han borde tillhöra Belgien.

Prinsessan Louise stannade ej länge i sitt föräldrahem. Redan vid femton års ålder förlovades hon med prins Philipp av Sachsen-Koburg-Gotha. En lyckligare fästmö än den lilla prinsesan kunde man knappt tänka sig. Den ståtlige prins Philipp hade redan en gång förut friat till henne, men avvisats av kung Leopold, som hade högre planer för sin äldste dotter. "Giftermålet med mig hade blivit en fix idé hos prinsen Philipp', vad var det väl för kärlek, som uppeladde honom så? Var han verkligen förälskad i min kyska ungdom eller var det hans noggranna kännedom om konungens materiella situation, om den framtid, som väntade hans affärsföretag, som tände elden i den av livets materiella fördelar så intagne mannen"? Kung Leopold, som alls ej var förtjust i partiet, behandlade efter förlovningen sin dotter än kyligare.

Hur det egentligen hängde ihop med prins Philipps kärlek är svårt att säga. Greve Mattachich, som sedermera blev prinsessans följeslagare under många år, berättar i sina memoarer, att prinsessan Louise anförtrött honom, att hennes make, då de voro nygifta, sagt henne, att han egentligen var förälskad i drottningen Marie Henriette, men att denna lett hans tankar på andra vägar genom att lova honom sin unga dotters hand. Hur därmed nu må förhålla sig, är det dock säkert, att den unga prinsessan led det svåraste skeppsbrott redan på bröllopsdagen. Hon talar i sina memoarer i översvallande ordalag om sin lycka som fästmö, om hur hon älskade sin ståtlige och vackre fästman, som redan genom sitt yttre och sin uppmärksamhet genom det glansfyllda liv han skulle bjuda henne förtrollade den femtonåriga prinsessan. För henne var han en sagornas prins, en ärkeängel, som nedstigit till jorden och som nu skulle föra henne in i paradiset. "Jag hade gift mig samma dag han gav mig den första ringen, om man fordrat det av mig," skriver hon. Ett år utfylldes dock ytterligare med fullbordandet av prinsessans uppfostran och med hennes utstyrsel, som verkligen var kunglig. Den 4 februari 1875 försiggick den borgerliga vigseln i Laeken, varefter kardinalen av Brysel förrättade den kyrkliga vigseln inför en parterr av kungliga gäster. Bröllopsdagen blev dock den sista lyckliga dagen i prinsessan Louises liv, Hennes egna ord skildra bäst hennes missräkning.

"När hela bröllopsfesten i Lacken var slut," skriver hon, "och under det att hela Bryssel firade bröllopsfesten, föll jag från himmelen på en törnbeströdd bädd: Pschyche, som var mer skuldbelastad än jag, behandlades bättre.

Morgonen grydde, då jag begagnade mig av ett ögonblick, under vilket jag lämnats ensam i bröllopsgemaket, för att fly. Jag hade endast tofflor på mina nakna fötter och hade i hast kastat en kappa över min nattdräkt. För att dölja min skam, sprang jag in i drivhusen. Där fann jag en fristad mitt bland de oberörda vita kamelior-na, som belystes av vinterdagens matta morgonljus.

En skiljvakt såg en grå skugga, som kröp ihop i orangeriet, han ropade an mig och sprang, då han kände igen min röst, förskräckt in i slottet. Man var rådlös, visste ej vad som skett. I alla fall var slottet alarmerat, om än så diskret som möjligt, och ett bud sprängde iväg till Bryssel. Telefon fanns ej på den tiden.

Drottningen tvekade ej ett ögonblick att skynda till mig och kom alldeles utom sig till Laeken. Hon visste ju ej, vad som skett. Under tiden hade jag mer död än levande förts tillbaka till min våning och tillät ej att någon annan än min kammarjungfru fick komma in.

Min moder stannade länge hos mig.

Då jag, liggande i hennes armar, hörde hennes moderliga stämma och hennes ord lugnade jag mig. Hon bannade mig, smekte mig och talade om plikter, som jag måste förstå. Jag vågade ej säga, att dessa voro så helt annorlunda, än jag hade föreställt mig. Till slut lovade jag att behärska mig, att vara förståndigare och som hon kallade det mindre barnslig. Jag var sjutton år, prinsen trettioett och jag skulle bli hans viljelösa redskap, över vilket han fick förfoga alldeles efter behag. Nå ja, tiden har ju visat, vad han gjort av mig."

Bröllopsresan blev enligt prinsessans beskrivning så gott som en enda pina. Trots sina böner fick hon ej ens ta en belgisk kammarjungfru med sig. Resan gick till Wien, där familjen Koburg residerade i ett av de stora palatsen. Men innan den unga prinsessan kom dit, skulle hon föreställas för sin nya familj i Gotha, Dresden, Budapest och flera andra städer. Under denna resa fullföljde prins Philipp hennes uppfostran på så sätt, att han varje kväll lät hennedricka tunga viner, satte lektyr i händerna på henne, som var allt annat än lämplig för en sjuttonårig prinsessa och på alla sätt preparerade henne för det levnadssätt, han var van att föra. Väl ankommen till Wien hade den unga prinsessan mycket svårt att finna sig i det stela, dystra Koburgska palatset, där hon av sin make och sin svärmor, prinsessan Clémentine, behandlades som en oupptostrad skolflicka.

Prinsessan Luoise förnekar alls ej att hon var levnadsglad, att hennes strålande skönhet väckte berättigat uppseende överallt, var hon kom, och att det ej fattades beundrare, vilka sökte närma sig henne. Hon lyste vid hovfesterna i Wien och Budapest, men förbjöds av sin svartsjuke make att dansa, vilket ej hindradé, att hon rode sig på det vildaste sätt. Prinsessan var dock, trots det storartade hovlivet, djupt olycklig, i all synnerhet som hon ej heller tilläts att fullfölja sina plikter som moder, så som hon önskat det. Hennes make drog försorg om att deras ende son, prins Leopold, som för övrigt dog ung, mycket snart kom under hans eget inflytande och så mycket som möjligt skildes från modern, och dottern. Dorothea, giftes snart bort med hertig Günther av Schleswig-Holstein, en broder till kejsarinnan Augusta av Tyskland. Redan innan giftermålet avlägsnade man den unga prinsessan från modern.

Utan tvivel var den vackra unga belgiska prinsessan oförsiktig, lät sin ungdom och sin skönhet ta ut sin rätt och lät guldet rulla. Men varför skulle jag ej göra det, säger hon. Jag hade ju uppfostrats och levde än i tron att en gång få ärva en oerhörd förmögenhet. Min ställning ålade mig att vara välklädd och dessutom var det ju min plikt att sätta pengar omlopp och skaffa arbetsförtjänst åt dem som furnerade mina toaletter.

År efter år gick. Äktenskapet blev allt mer olyckligt, prins Philipp roade sig allt mer öppet på sitt håll och i prinsessans liv ingrepo trenne män, vilka enligt hennes egen mening blevo den direkta orsaken till hennes fall. Den egentliga skulden till sin olycka tillskriver hon kejsar Frantz Joseph och dennes broder, ärkehertig Ludwig Victor. Om den gamle kejsaren hade prinsessan Louise i gen hög tanke. "På långt håll och i uniform verkade han gaaska betydande säger hon. På nära håll gjorde han först intryck av att vara gemytlig och godhjärtad, men detta intryck förtogs av blickens hårdhet. Han var en inskränkt, trånghjärtad människa, som stod under inflytande av falska förutfattade meningar. Genom sin bildning, erfarenhet och den österrikiska politikens traditioner hade han dock förvärvat sig en viss rutin, som gjorde det möjligt för honom, att alltid flyta ovanpå, tills han gick under i det blod han utgöt. Trots glorian

(Forts. å sid. 11.)

Spåtrumman — Lappens bibel.

Vad veta vi egentligen om fjällfolkets ursprungliga religion? Å ena sidan mötes man av en ingalunda förtaktlig litteratur i ämnet: svenska, norska, danska och finska författare och forskare ha gett oss en massa skildringar om lapparnas religiösa föreställningar, men — även sedan man plöjt igenom dessa hundratals arbeten från både äldre och nyare tid, blir man ej riktigt klok eller säker på sig själv. Vad kan detta männe bero på? En del författare ha kanske knappast haft de rätta förutsättningarna, de ha haft allt för liten kontakt med fjällfolket och för lite insikt i dems historia, levnadsförhållanden och tänkesätt.

Å andra sidan bör med rätta framhållas de synnerligen stora svårigheter, som möta, då det gäller att teckna en helhetsbild: här ha vi ju från dessa vidsträckta lappmarker, längst norrifrån Ryssland och norska finmarken åt Jämtlands- och Härjedalsfjällen, med en rikhaltig provkarta på de olika typer och dialekter bland fjällfolket. Dessa senare ha vidare under sin framryckning söderut kommit i beröring med "bumaende", d. v. s. den bofasta befolkningen, av vilken man tagit intryck, naturligtvis även med avseende på mytologi och religion. Resultatet blev alltså, att lapparna genom denna beröring kanske redan under hednatiden men än mera under den katolska tiden, ändrade eller tillade en hel del saker till sin gamla, ursprungliga mytologi och gudalära. Det torde vara alldeles korrekt, vad en av de mest förtjänta forskarna på området, professor J. A. Friis i Oslo, skrev i sin bok: Lappisk Mytologi.

Det hele utbytte man faar ved at samle sammen av de dels trykte, dels utrykte kilder, er dog saa ufuldstædigt, at det maaske ikke fortjener andet navn end fragmenter av lappisk mytologi. — Lapperne ha modifieret og omdøpt nogle av sine gamle guder og optaget nye bland deres egne ægte lappiske gudefamilier, saaledes at det nu er en meget vanskelig sak at skjelne det gamle fra det nye, eller det ægte fra det uægte." —

Därtill kommer att lapparna såsom fjällfolket i det längsta höllo sig avsides från bygderna. Det är rentav otroligt, huru ringa detaljerad kunskap om lapparna man äger på högre ort, även mycket långt fram i tiden. Det enda, som man sökte få ordnat mera systematiskt, var — beskattningen! Lapparna voro ju kända som goda jägare, bosatta i prima jaktmarker, — nåväl så satte man till skattekruven. I de norra lappmarkerna blevo ju de s. k. birkarlarna den förmedlande länken; i de södra kommo representaterna för de olika lapphushållen ner till bygden en gång om året för att till fogden utgöra skatten.

Angående deras religion visste man ej mer än att det bland dem skulle finnas många starka trollkarlar, nålder, beundrade och fruktade av allmogen. Som en belysande tidsbild anföres endast följande lilla exempel.

År 1650 blev en gammal änkeman på Hammaredalstinget åtalad för en sedlig förbrytelse. Gubben ångrade av hjärtat sin förseelse, försäkrades det, men, — nu kommer hans huvudargument — han bedyrar att han aldrig skulle låtat sig till en dylik gärning som den han hade gjort, om han ej blivit "belagd med trolldom av en lapp, Clement, som han en gång körde från sin skog." Detta argument godtogs under flera år av domstolen! Komma vi sedan in på 1700-talet och det nyvaknade missionsintresset för lapparnas omvändelse, så bör det påpekas, att missionärerna (med Thomas von Westen i spetsen) endast sägo ett djävulens blåndverk i lappens mytologi. Med myndighet insamlades och brändes deras avgudabilder och spåtrummor. Litet varstans hade man egentligen trott, att lapparna voro goda kristna, eftersom de ju antagit den kristna läran. Men så kom mot slutet av 1600-talet den uppseendeväckande underrättelsen, att de ännu voro fångna i starkt avgudiskt väsen och trolldom. På grund av detta befalldes det stränga rauppsakningar från högsta ort och vid Härnösands-superintendentens visitationsresa i lappmarkerna år 1688 framträdde en 60-årig lapp från Piteå lappmark anklagad för bruk av spåtrumma. Frimodigt bekände nu denne man på tinget följande:

"att han hade trenne avgudabilder av trä: den första var Thor eller åskan, den andra Thors eller åskans ängel, den tredje världens man eller Gud, och förklarade inför tinget, att dessas tillbedjan varit honom till stor nytta. I förstone hade han anropat den allra högste guden i himmelen om hjälp och bot, då en svår sjukdom och mycken dödlighet hade drabbat hans renhjord, att icke hans boskap måtte utrotas utan mer och mer förökas och honom lyckas". Som detta emellertid icke hade hjälpt, hade han försökt andra medel, som länt honom till mycket mera fromma och till hans boskaps vederfående och förökelse. Han förklarade vidare inför rätten, att så länge han levde, kunde han inte umbära sådana avgudiska vjdskepelser, utan han skulle efterleva och bruka sina förfäders vana, oaktat vad högre eller lägre överheter "i detta mål nu eller framdeles förbjudandes warder."

Att denne lapp med stöd av 2 Mos. bok 22 kap och 5 Mos. bok 13 kap. samt Västerås Ordinantier av år 1527 och den i Örebro år 1586 utgivna religionsboken, dömdes han till döden samt halshöggs och brändes på bål tillsammans med sina trägudar och sin spåtrumma. Detta handlingssätt från överhetens sida gjorde naturligtvis viss verkan, men fjällfolket omgav efter detta sin avgudadyrkan med ännu större nimbus av hemlighet.

Den enkla naiva lapp-allmogen har väl dessutom knappast någonsin haft riktigt ingående kännedom om detaljerna i deras gudalära. Nog för att man i varje hushåll hade och kunde bruka och spela på trumman till mera vanliga ändamål, t. ex. när det gällde att finna igen ett bortlupet kreatur o. s. v., men gällde det viktigare saker: sjukdom eller annan nöd eller att taga hämnd på andra ochdylikt, då skulle nåiden eller trollkarlen anlitas. Och vid många förhör, där lapparna gjort "bekännelser" till utanför stående, d. v. s. världsliga eller kyrkliga makthavare, har man ofta det intrycket att lapparna antingen inte veta mycket själva om sin gudalära eller också att de "driva" med vederbörande.

Spåtrumman eller trolltrumman var den klenod, som fanns i de flesta hushåll, och man gott säga, att s p å t r u m m a n v a r l a p p a r n a s b i b e l. Och alldeles som vi läsa och utyda vår heliga bok, så trodde lappen lappen på och yttydde sin "kåbdes". Alltså bör man ju kunna få fram åtskilligt angående lapparnas gamla religion ur trolltrummornas runor. Många av dessa trummor torde emellertid av ägarna ha förstörts eller gömts i vildmarkerna och 1700-talets missionärer samlade ihop tjogtals sådana för att sedermera överlämna dem till museerna. I denna dag ha vi endast ett fåtal dylika men ingen av de jämtländska, vilka troligen varit de mest intressanta. På trumskinnen finna vi tecken för gamla lappska gudar och alltid tronar den livgivande solens bild på trummans mitt. Av anda hednagudar återfinna vi Hora-galles, eller åskans gud, Radi-enatse, Madarekk och Jabmi-aimo, de dödas rikes gud, och många flera.

Trummorna förvarades alltid i bakersta delarna av lappens tält eller kåta och togos fram ur det av skinn förfärdigade fodralet i form av en påse när gudarna skulle blidkas. Ringen eller visaren lades på trumskinnet och man började sakta slå med en hammare på skinnet. Visaren började då röra på sig och följde de olika figurerna samt rörde sig alltid i en viss riktning. Följde den solens riktning, ansågs detta som ett gott tecken, men i motsatt fall kunde man vänta sig det värsta av gudarnas vrede.

Trolltrumman torde ha varit i bruk hos lappar långt fram i tiden, och en av Sveriges förnämsta historieforskare berättar, att han under en vandring i Jämtlands- och Wilhelminafjällen år 1909 påträffade gamla lappar, som sade sig ha sett trummorna i sina barnaår. Men tiden har bringat ny tankegång in i lapparnas liv och den gamla är nu ett minne blott.